

# Anadolu'dan Dünya Doğasına Bir Nefes Sultansazlığı



Sultan Sazlığı  
Kus Cenneti  
Reed Fields Ot. Sultan  
Birds Paradise



**G**ENÇ ornitolog, sıcaktan oldukça rahatsız bir durumda kendisini dört çekerli aracının dışına zor attı. Dürbünüyle gölü ve göl kıyısındaki ılgınları taradıktan sonra, başıyla arkadaşına işaret etti ve yürümeye başladılar. Ekip tam bir yıldır, onbeşer günlük periyodlarla buraya geliyor ve kuşlar hakkında veri topluyordu. Her gelişlerinde kuş gözlemeye yeni başlayan hevesli ve yetenekli bir öğrenciyi beraberlerinde getirerek onun arazide deneyim kazanmasını sağlıyorlar; öğrenci ise gerektiğinde proje ekibine yardım ediyordu. "Bir Gökgerdan görmek ister misin?" diye sordu ornitolog. Karşısındakinin, sözlerini inandırıcılıktan uzak bulduğunu belirten bakışlarını görünce hafif bir sitemle gurültü etmemesi gerektiğini ikaz etti ve ılgınlar arasında daha dikkatli adımlarla yürümeye başladılar. On-onbeş saniye kadar sonra birdenbire serçe büyüklüğünde bir kuşun ılgın kümesinin dibinden fırlayıp, birkaç metre uzaktaki bir diğerinin yanına zıplayarak seğirttiğini gördüler. Ornitologun yüzünde, haklı çıkmanın verdiği hazla muzip bir gülümseme belirmişti. Her ikisinin de elinde fotoğraf makineleri vardı. Genç araştırmacı Yay Gölü'nün güney kıyısında bulunan bu gözlem istasyonunu son güne saklamıştı. Bir yıldır buraya her gelişlerinde, Türkiye'de bulunması çok zor ve şansa bağlı olan birçok kuş türünü görmüşler, fotoğraflamışlar ve önemli bilimsel bulgular elde etmişlerdi. Aralarında beş-altı metre mesafe vardı. Gökgerdan birdenbire ikisinin tam ortasındaki ılgına

geldi. Öğrenci, hayvanın güzelliği karşısında elinde makine olduğunu unuttukça, hayranlıkla kuşa bakmaktaydı. Ornitolog ise yüzü gerginleşmiş, makinenin vizörünü gözüne yaklaştırırken bir enstantene yakalayabilecek kadar zaman bulup bulamayacağını düşünmeye başlamıştı. Bu konumda elindeki 600 mm'lik tele-objektifiyle üç poz resim çekmeyi başardı. Az sonra kuşun yerinde yeller esiyordu. Birkaç yüz metre uzakta beslenmekte olan binlerce flamingoyu saymak üzere teleskobun yanına giderken, yıllar önce dünya çapındaki ünlü ornitolog Prof. Matthews'un aynı noktada bu tür için söylediklerini düşündü. Prof. Matthews: "Bana bu kuşun burada bulunduğunu söyleseler gülerdim, yazsalar inanmazdım. Burası gerçek bir kuş cenneti, ne olur buranın kıymetini iyi bilin," diyerek kendisine refakat eden orman bekçilerine ricalarda bulunmuştu. Ancak Prof. Matthews bu sözleri, gökgerdanın genellikle yurdumuzda görülen, gerdanı büsbütün mavi olan alttürü için söylemişti. Yedi ay önce de bu kuş resmedilmişti. Oysa şimdi ornitolog, bu kuşun genel olarak Birleşik Devletler Topluluğu'nun tundra ve steplerinde yaşayan, boğazında kırmızı bir noktası olan alttürünü gördüğünü sanmaktaydı. Hatta bundan emindi. Ankara'ya dönüş, diaların banyosu, kesin tür tespiti ve Kırmızı Gırtlaklı Gökgerdan'ın dünya üzerindeki yayılım haritasını değiştirecek yeni bir kayıt... Pelikanların, sürüler halinde akşamüstü serenadlar yaptığı; flamingoların binlercesinin bir andaki uçuşuyla, güneşin boyadığı gurubu daha da kızılaştırdığı; karabatakların dağınık, turnaların düzenli ve sıralı uçtukları; altı sumru türünün birarada akrobatik hareketlerle kendilerini suya çarparak avlandıkları bu enfes ortam, ne Kenya'daki Nakuru Gölü, ne de Ekvador açıklarındaki Galapagos Takımadaları'dır. Bu olağanüstü güzellik Anadolu'nun ortasında, Erciyes Dağı'nın eteklerinde sessiz, iddiasız ve gerçek değerinin anlaşılacağı günü sabırla bekleyen evrensel önemdeki sulakalanımız, Sultansazlığı'dır...



**S**ULAK ALANLAR, yeryüzünün akciğerleridir. Bunların gerçek değeri son 15 yılda anlaşılabilmiştir. Önceleri birer sivrisinek rezervi olarak görülen ve bu nedenle de hastalık kaynağı olarak nitelendirilen sulakalanlarımız; başta Devlet Su İşleri olmak üzere birçok kurum ve kuruluş tarafından kurulması gereken bataklık araziler olarak algılandığından, yıllar boyu bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunulmuş ve birçoğunda da başarılı olunmuştur. Bunun en güzel örneklerinden biri 1950'li yıllarda yurdumuzda soyu tükenen iki kuş türünden Yılanboyun'un (Anhinga rufa) son yaşam alanı olan Amik Gölü'dür; bugünkü Amik Ovası'nın büyük bölümü bu gölün kurutulmasıyla elde edilmiştir.

Sulakalanların asıl önemi, yaşamın devamlılığı için kesinlikle zorunlu olan oksijen üretimindeki katkılarının anlaşılmasıyla ortaya çıkmıştır. Yeryüzündeki sulakalanların toplam oksijen üretimi, dünyamızın akciğeri sayılan Brezilya yağmur ormanlarınıninkine eşittir.

Yurdumuz ise barındırdığı sulakalan sayısı bakımından oldukça şanslı bir konumdadır. Bunun jeolojik, iklimsel ve topografik birçok nedeni vardır. Genel olarak bakıldığında, İç Anadolu Bölgesi'nin, kuzeyde ve güneyde bulunan sıradağ sistemleri arasında yer aldığı ve geniş tabanlı dairesel bir bölge

özelliklerinde olduğu görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi, bu yapısal özelliği nedeniyle merkezden kenarlara gittikçe yükseltinin arttığı büyük bir çanağa benzetilmektedir.

Bu da, burada irili ufaklı birçok sulakala-



nın oluşmasında rol oynayan en önemli etmendir. Sözkonusu olan bu sulakalanların 80 kadan, belirlenen uluslararası ölçütlere göre "Önemli Kuş Alanı" niteliğindedir. Ayrıca ülkemizde bulunan 23 adet Tabiatı Koruma Alanı ve 20 adet Milli Park'ın birçoğu ya sulakalan ya da sulaklanlarla yakından ilgili bir yapıdadır. Global biyolojik kitlenin birer altbiri niteliğindeki bu ulusal rezervlerimizin korunması hakkında birçok uluslararası sözleşme mevcuttur. Bunların en önemlilerinden bir tanesi, 1975 Aralık ayı içerisinde yürürlüğe giren ve ülkemizin ancak 1994 yılında imzaladığı "Özellikle Sukuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Önemde Sulakalanlar Sözleşmesi" ya da kısaca ilk imzalandığı yer olan İran'ın Ramsar kentine atfen bu adla anılan "Ramsar Sözleşmesi"dir.

Türkiye, Ramsar Sözleşmesi'ne başlangıç olarak beş sulakalanla katılmıştır. Bunlar: Sultansazlığı, Burdur Gölü, Gök-su Deltası, Seyfe Gölü ve Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı'dır. Bu beş alan dışında, uluslararası önemi bulunan 21 adet sulakalana daha sahip olan yurdumuzda, sözkonusu diğer alanların da zamanla Ramsar Konvansiyonu kapsamına alınması ümit edilmektedir.

Bu bağlamda Ramsar kapsamında yer alan ve buldukları ortam hakkında birinci derecede biyo-indikatör canlılar olan kuşlar için çok önemli bir barınma, ayrıca kuluçka ve göç sırasında dinlenme

yeri konumundaki Sultansazlığı, uluslararası kriterlere göre A sınıfı bir sulakalan olup Avrupa'nın en önemli kuş cennetlerinden birisidir. Uluslararası ölçütlere göre bir defada 25 000 sokuşunu birarada barındıran bir sulakalan, birinci derecede önem taşıyan (A Sınıfı) sulakalan olarak nitelendirilmektedir. Ancak Sultansazlığı'nın bazı yıllarda 700 000'in üzerinde su kuşunu barındırdığı gözönünde bulundurulursa, alanın taşıdığı önem daha iyi anlaşılır. Alanda 1975 yılı Ekim ayında 42 000 flamingo (bu tür için dünya nüfusunun 1/7'si, Türkiye nüfusunun ise %80'i), 10 000'i aşkın anğıt (Tadorna ferruginea) (bütün Avrupa kıtasında bulunandan daha çok) ve 600 000'i aşkın ördek ve yağmurdun tesbit edilmiştir.

Sultansazlığı ilk kez 1968 yılında; bugün hayatta olmayan, o zamanki Feke Orman İşletme Müdürü İsmet Özer tarafından farkedilmiştir. Daha sonra Nihat Turan ve Tansu Gürpınar tarafından yapılan alan çalışmaları sonucunda Sultansazlığı'nın, dünya çapında önemi olan bir sulakalan olduğu ortaya çıkmıştır.

300 000 kadar ördek yumurtasının toplanarak Kayseri'de satıldığı belirlenince, alan ilk kez 1970 yılında Bakanlık emriyle "Sukuşları Koruma ve Üretme Alanı" olarak ayrılmıştır. Ancak bundan sonra Sultansazlığı çok büyük bir tehlike altına girerek bozulmaya uğramıştır. DSİ tarafından "Develi Projesi" adıyla alanda drenaj kanalları açılmaya başlanmış ve sulakalanın kurutulmasıyla tarım alanı kazanılmasına yönelik çalışmalara girilmiştir. Projenin kapsamı ortaya çıkınca TTKD (Türkiye Tabiatını Koruma Derneği), DSİ ve Orman Genel Müdürlüğü nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Konu üzerinde yapılan toplantı ve tartışmalar zincirinin sonucunda, sahanın drenaj iş-



lemi dışında bırakılmasına yönelik kararla uyumlu olarak, projenin DSI tarafından tekrar gözden geçirilerek değiştirilebileceği, bu kuruluş tarafından açıklanmıştır. Bu çalışmalara Doğayı Koruma Vakfı da yazılılarıyla katkıda bulunmuştur. DSI, Ağustos 1976'da, alandaki ekosistemlerin korunması için Sultansazlığı'nı baştanbaşa sarması öngörülen drenaj kanal sisteminden tamamen vazgeçtiğini resmen bildirmiştir. Bu olay ülkemizde ilk kez bir gönüllü kuruluşun kamuoyu oluşturarak çevre korumacılığı örneği vermesi açısından oldukça önemlidir. Daha sonra, Sultansazlığı'nın durumunun belirlenerek korunmasına katkıda bulunulması amacıyla, Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü ile TTKD tarafından, "Uluslararası Sukuşları Araştırma Bürosu" (International Waterfowl Research Bureau, IWRB) direktörü G.V.T. Matthews Türkiye'ye davet edilmiştir. Adı geçen profesör, 1977 Ekim ayında Türkiye'ye gelerek Yay Gölü kıyısında kamp kurmuş ve bir hafta süreyle çalışmalarda bulunmuştur. Profesör Matthews'un hazırladığı raporda Sultansazlığı'nın önemi belirtilerek, bu alanın Ramsar Konvansiyonu'na katılmasının ve UNESCO'nun "İnsan ve Biyosfer" programı gereğince, bir 'Biyosfer Rezervi' olarak ayrılmasının uygun olacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine DSI ile bir protokol imzalanarak Sultansazlığı, kurtulmaktan kurtarılmıştır.

## Konumu ve Ekolojik Yapısı

Doğu-Batı doğrultusunda uzanan Erciyes Dağı, iki büyük düzlüğü birbirinden ayırır. Kuzeyde, Kayseri kentinin yerleşim alanını da kapsayan Kayseri platosu yer alırken, güneydeki düzlük ise Yeşilhisar, Develi ve Yahyalı ilçelerini de içine alacak şekilde, yaklaşık 100 000 hektarlık Develi Ovası'nı oluşturur. İki düzlük birbirine Erciyes Dağı'ndan geçen 40'km lik bir dağ yolu ve Erci-



yes'in etrafından dolaşan yaklaşık 80'km lik bir karayolu ile bağlanmaktadır. Bu üç ilçenin ortasında ise 40 000 hektar büyüklüğüyle, uçsuz bucaksız Sultansazlığı sulakalan ekosistemleri yer alır. Bölgenin bu şekilde düz ve açık bir yapıda olması, kuşlar için olası tehlikeleri önceden sezinlemek açısından elverişlidir. Bölge, kuzeyde 3916 m yüksekliğiyle Erciyes, güneyde 1400 m yükseklikteki Aladağlar'la sınırlanmış kapalı bir havza karakteri gösterir. Develi Kapalı Havzası adı verilen bölgenin, özellikle kuluçka mevsiminde çok az yağış alıyor olması, buranın bir kuş cenneti olmasını sağlayan en önemli etmenlerden biridir.

Sazlık, bataklık tatlısu ve tuzlusu göllerinden oluşan bu çok geniş alanın asıl su kaynakları ise Erciyes'ten gelen suların yeryüzüne çıkış noktalarından biri olan Soysallı Pınarları'dır. Bu su kaynaklarının Yahyalı'daki kaynakla yeraltı bağlantısı olduğu, bu suya boya maddesi karıştırılarak kanıtlanmıştır. Bunun yanında Çayırözü, Kocahacı, Yerköy Pınarı, Kurbağa Pınarı ve Ovaçiftlik civarından geçen küçük dereler; aynı kaynaktan gelen suların, alanın farklı noktalarında yeryüzüne çıkmasıyla oluşan can damarlarıdır.

Sultansazlığı, birbirine bağımlı üç ayrı göl ekosisteminden oluşur. Asıl Sultansazlığı denen kısım, Yay Gölü'nün güneyinde yer alır ve tamamen sazlıklarla kaplıdır. Orman işletmesinin 17 m yüksekliğindeki gözlem kulesi ile üç kişilik misafirhane tesisinin bulunduğu Ovaçiftlik köyü, buranın başlangıç noktası kabul edilir. Bu tesis içerisinde, doldurulmuş kuşların bu-

lunduğu bir kuş müzesi de vardır.

Burada yöre insanı, gelir sağlamak amacıyla, gelen yabancı turistleri kuluçka mevsiminde bile sazlığa götürmektedir. Sazlığın içerisinde irili ufaklı birçok ada mevcuttur. Bu adalar biraraya gelmiş saz yığınlarından oluştuğu için üzerlerinde batmadan yürünebilir. Zemini oldukça yumuşak olan bu yüzen adalar, kuşlar için mükemmel kuluçka yeri niteliği taşır. Ancak bunların yerleri sabit olmadığından, alanı bilmeyen bir yabancı'nın buraya girdiği zaman kaybolma olasılığı oldukça yüksektir. Örtülüakar Sazlığı adı da verilen bu kısım 3300 hektar civarında bir tatlısu ekosistemidir. Sultansazlığı; Sağırçöl Sazlığı ve Abbasaglı Sazlığı adı verilen küçük sazlık alanlarla sonlanır. Burada tatlısu ekosisteminden tuzlusu ekosistemine geçiş gösteren yarı bataklık bir alan vardır. Bundan sonra bir tuzlusu ekosistemi olan Yay Gölü uzanır. Yaklaşık 3650 hektarlık bir alanı kapsayan Yay Gölü'nde, Kızılıçıkmedenotu Adası ve Bozot Adası adında büyükçe iki ada bulunmaktadır. Gölün derinliği bir metre kadardır ve başta flamingolar olmak üzere sukuşları için çok önemli besin kaynakları olan organizmalar açısından son derece zengindir. Yay Gölü'nün daha kuzeyinde kalan bölge, yine bir tatlısu ekosistemidir. Kepir Sazlığı adı verilen bu kesim yaklaşık 1900 hektar büyüklüğünde ve Soysallı Köyü kıyısında bulunan Erciyes'in eteklerinden fıskıran yedi adet pi-

Flamingo



Uzun Bacaklı





narla beslenmektedir. Yay Gölü'nün kuzeybatısında bulunan ve onun uzantısı niteliğindeki Çöl

Gölü kıyısından karayolu geçer ve Yay Gölü ile arasında yaklaşık 9 km mesafe vardır. Bu kesim de dahil olmak üzere, göl ve sazlık adıyla betimlenmiş asıl sulak bölgelerin etrafında, kıyıları yaklaşık 500 metre genişlikte saran ve yarı sucul bitkilerin hakim olduğu, yarı bataklık alanlar mevcuttur.

Bunların dışında kalan karasal kesimlerde ise tundra ve step bitkileri ile kaplı geniş çayırlar yer alır. Buralarda yetişen çorakçıl bitkilerin bir kısmı, civar köylerin hayvan otlatmacılığında kullanılmaktadır. Bu köylerde aynı zamanda şekerpancari ekimi ve meyvecilik de yapılır. Birbirleriyle bu kadar yakın ilişki içerisinde olup da, bu denli kesin sınırlarla ayrılmış bir ekosistemler bütünüdü dünyanın başka hiçbir yerinde görmek mümkün değildir. Alanın bu özelliği, kuşlar başta olmak üzere, barındırdığı biyolojik rezervin yoğunluk ve tür çeşitliliğinin yegane açıklamasıdır.

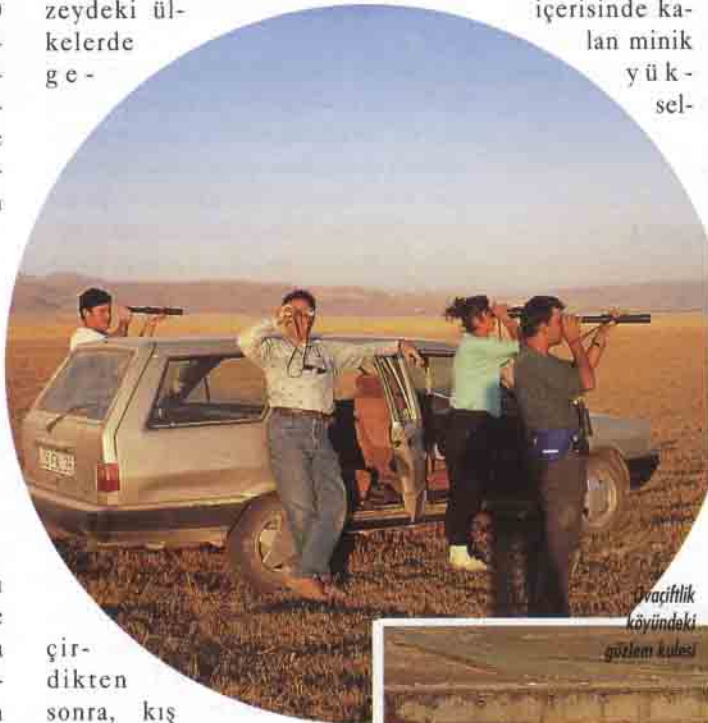
Sultansazlığı'nda Haziran 1993'e kadar, 251 kuş, 5 balık, 25 mollusca, 40 hymenoptera ve 25 memeli türü saptanmıştır. Ayrıca 250 civarında bitki türü olduğu tahmin edilmektedir. Alanda, günlük organik madde üretimi 20 gr/m<sup>2</sup> ile oldukça yüksek bir değerdedir. Bu değer tarım alanlarında 6.5 gr/m<sup>2</sup>, ılıman kuşak ormanlarında 12.9 gr/m<sup>2</sup> ve yalnızca tropikal ormanlarda 20 gr/m<sup>2</sup> olduğu düşünülürse, Sultansazlığı'nın Brezilya yağmur ormanlarıyla karşılaştırılmasının gerekçesi daha iyi anlaşılacaktır.

## Ornitolojik Özellikleri

Sultansazlığı eski dünya adı verilen Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında yüzyıllardır süregelen kuş göçünün ana göç yolları üzerindedir. Bu göç sırasında kuşlar için beslenme böl-

gesi, sığınma, barınma ve toplanma yeri ve de en önemlisi kuluçka alanı işlevi görmektedir. Özellikle bahar mevsiminde yüzbinlerce ördek ve kazın Yay Gölü'nde toplanması; Tuz Gölü, Seyfe Gölü ve Ereğli Sazlıklarının doğusunda ve herbirine yaklaşık 150 km'lik uzaklıklarda olması, bu mesafenin kuşlar için birkaç saatlik kanat çırpışıyla kolaylıkla aşılabilirliği ve de kuzeyden gelip Akdeniz'e ulaşmak isteyen kuşlar için Anadolu'yu geçerken bu bölgenin tam ortasında bir konumda yer alması ile açıklanabilir. Sultansazlığı'nda görülen kuşlar, üç ana nedenden dolayı burada bulunurlar: Yaz Göçmeni olarak adlandırılanlar burada kuluçkaya yatarlar ve daha sonra yavrularıyla birlikte giderler. Bu kuşların kuluçkaya, kıyı bölgelerindeki kuşlara göre 5-6 hafta daha geç yatmaları; bu süre zarfında sazlıktaki suyun devamlı yükselmekte oluşu ve bu nedenle yuva kurmalarını su seviyesinin yükselmesinin son bulmasına kadar geciktirmeleriyle açıklanmaktadır. Bu konu ile ilgili ikinci bir gösterge de bu kuşların yuvalarının, kıyı bölgelerindeki türdeşlerininkilere oranla su seviyesinden biraz daha yüksekte olmasıdır.

Kış Göçmeni olanlar ise, ilkbahar ve yaz aylarını daha kuzeydeki ülkelerde geçirir.



İvaçiftlik köyündeki gözlem kulesi

çirdikten sonra, kış mevsimi için yumuşak hava koşulları ve zengin yiyecek bulunan ortamlara göç ederken Sultansazlığı'na gelen kuşlardır.

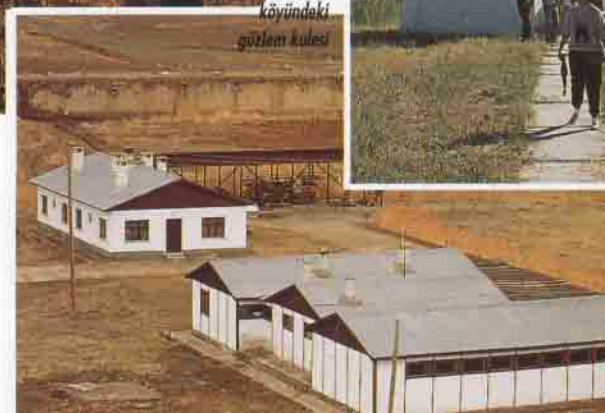
Geçit Kuşları adı verilen üçüncü kategorideki kuşlar ise, yılda iki kez Sultansazlığı'nda görülürler. Bu kuşlar kuzey-güney doğrultusundaki göçleri sırasında burayı konaklama alanı olarak kullanırlar.

Sultansazlığı'nda bulunan bataklık bitkileri yarı sucul bitkiler, yüzücü sucul bitkiler ve sucul bitkiler, kuşlar için çeşitli habitatlar oluşturmaktadır. Bunlar sazlık alanlar, Yay Gölü'ndeki adalar, sulak çayırlar, bozkır alanlar ve köy çevreleri olarak sıralanabilir.

Sazlık alanlarda çeşitli kaz ve ördek türleri, ak pelikan, küçük karabatak, su tavuğu, kaşıkçıl, çeltikçi, balıkçıl, saz delicesi ve çeşitli saz bülbülü türleri üremektedir.

Kuşlar için önemli bir habitat niteliğinde olan Yay Gölü'ndeki adalar ise karadan gelebilecek tilki, çakal, sansar gibi tehlikelere kapalı olduğu ve su altında kalma riski taşımadığından flamingo, uzunbacak, kılıçgaga, kızılbacak, mahmuzlu, kızkuşu, kocagöz, karabaş martı, sumru, akalınlı sumru ve Türkiye'de saptanan en büyük üreme kolonisini oluşturan ince gagalı martılar için mükemmel kuluçka alanlarıdır.

Diğer bir habitat türü olan sulak çayırlarda, su basmış durumdaki alanlar içerisinde kalan minik yüksele-





tiler, incirkuşu, kuyruksallayan ve yağmurcunlar gibi ağırlığı az olan kuşlar tarafından kuluçka alanı olarak rağbet görmektedir. Geçmiş yıllarda suların çekilmesiyle her türlü tehlikeye açılan bu yuvalar, tilki, çakal, sansar ve yılan gibi hayvanlar tarafından bozulmaya ve potansiyel tehlikeye açık alanlar niteliğindedir. Yörede hakim olan bozkır habitataında da kocagöz, bazı yağmurcun türleri, bağirtlak, tarlakuşları, kuyrukkakanlar ve bazı Incir kuşları kuluçkaya yattmaktadır. Habitat çeşitliliği açısından oldukça zengin olan köy çevreleri ise, ekili tarlalar ve sulak çayırların yanısıra, çok az da olsa ağaç bulundurdıklarından insanla içiçe yaşayan leylek, kerkeniz, kumru, güvercin, kukumav, kırlangıç, ebabil, sığırcık ve serçe gibi kuşlar için vazgeçilmez yaşam alanlarıdır. Köy yakınlarındaki ağaçlarda ve diğer uygun ortamlarda da baykuş, gugukkuşu, üveyik, çobanaldatan, gökkuzgun, ibibik, ağaçkakan, kuyruksallayan, örümcekkuşu, örleğen, sinekkapan, kızılgerdan, baştankara, sıvacıkuşu, saka, söğüt serçesi, sarıasma, saksağan ve karga gibi kuşlar üremektedir.

## Avifauna Tesbit Çalışmaları

Kuşlar açısından uluslararası öneme sahip olan Sultansazlığı, batı palearktik bölgede bulunan önemli kuş göç yollarının ikisinin kesişme noktasında yer almaktadır. Bu özelliği nedeniyle yıl boyu bünyesinde barındırdığı kuş türü sayısı ve populasyon yoğunluğu oldukça fazladır. Sultansazlığı, aynı zamanda, "Ramsar" Sözleşmesi'nin gerektirimlerinden

olan "bir defada bir tür için populasyon yoğunluğunun 25 000'in üzerinde olması" kriterini birkaç tür için yerine getirmektedir.

TTKD 1993 Haziran ayından bu yana yörede bir proje yürütmektedir. "Sultansazlığı Araştırma ve Yönetim Planı Projesi" adlı proje iki aşamadan oluşmaktadır. İki yıl sürmesi planlanan projenin birinci yılında yörenin biyolojik envanterinin çıkarılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. İkinci yılda ise alandaki yerleşim merkezlerinin sosyo-ekonomik durumlarının saptanmasına yönelik veriler derlenecek ve bu bilgiler ışığında bir yönetim planı oluşturulacaktır.

Bu çalışma, 21.04.1988'de 17 200 hektarlık bölümü "Tabiatı Koruma Alanı" ilan edilen Sultansazlığı ve çevresinde, bu kesim ağırlıklı olmak kaydıyla yaklaşık 100 000 hektarlık bir sahada sürdürülmektedir.

Bu amaçla bütün alanın 1: 50 000, 1: 25 000 ve bazı kesimlerin ise 1: 5000 ölçekli haritaları üzerinde çalışmalara devam edilmektedir. Her üç grup tarafından standart olarak kabul edilen 1: 25 000 ölçekli harita özel bir tarama yöntemiyle bilgisayara aktarılmış ve uluslararası standartlara uygun olarak çeşitli ölçülerde karelere bölünmüştür. Arazide ayrıca Ornitoloji Grubu'nca yedi adet ana gözlem noktası (İstasyon) da belirlenmiş olup, sayım ve gözlemler buralarda da aralıksız sürdürülmektedir. Arazide tutulan kayıtlar; gözlenen her kuşun cinsi, türü, alttürü, sayısı, gözlem tarihi, gözlem saati, gözleyen kişi, hava sıcaklığı, havanın rüzgar durumu, havanın açık ya da kapalı oluşu, gözlem yeri, lokalitesi, haritadaki kare numarası, davra-

nışı, yaşı, cinsiyeti ve özel notlar olmak üzere 17 ayrı kriter gözönünde bulundularak derlenmektedir. Her bir gözlem için bütün bu kriterler ayrı ayrı belirlenmekte ve bir veritabanı programına yüklenmektedir.

Çalışma bitiminde, küçük bir alanda, herhangi bir türün hangi aylarda ne statüde bulunduğu gibi, alanda bulunan kuşlarla ilgili bütün bilgiler eksiksiz bir biçimde ortaya konacak ve hava şartları gibi herhangi bir kriterin değişimiyle 100 000 hektarlık alanda hangi türün ne şekilde yer değiştirdiği de belirlenebilecektir. Böylece alanın avifaunasının saptanmasından ve haritasının çıkarılmasından başka, yörenin ekolojisi hakkında da yorum yapılabilecektir. Bunun dayanağı ise aynı veritabanı ve harita sisteminin, Hidrobiyoloji ve Botanik Grubu tarafından da uygulanıyor olmasıdır. Bir başka deyişle, bu çalışma sonunda, bu-





ludukları çevrenin "biyo-indikatörü" konumunda olan ve bu nedenle de yaşadıkları ortamın biyolojik varlığındaki olumlu ya da olumsuz değişikliklerin birincil ve en güzel göstergesi durumundaki kuşların, yaşam ve kuluçka alanı olarak hangi bitki türlerini daha çok tercih ettikleri, hangi kirlenici kaynaklardan daha fazla etkilendikleri gibi bilgilerin derlenerek, ekolojik yorumlarının yapılabilmesi olanaklı hale gelecektir. Bu işe "Su Kuşları Açısından Uluslararası Öne Sahip Sulakalanlar" sözleşmesi olan Ramsar Sözleşmesi'ne girerken belirlediğimiz beş sulakalanımızdan birisi olan Sultansazlığı'nın Yönetim Planı'nın doğru olarak şekillendirilmesi ve bu denli büyük bir alanda böyle kapsamlı bir çalışmanın ülkemizde ilk kez yapılıyor olması açısından çok önemlidir.

## Bir Kurtarıcı: Ramsar

Güneşin Ö. Aydemir  
TTKD Ornitoloji Birimi

En eski çağlardan beri Sulak Alanlar, tarihin en büyük uygarlıklarına yerleşim merkezi olma görevini üstlenmişlerdir. Mezopotamya, Mısır, Nijer, Indus ve Mekong vadilerindeki sulak alanlar, bu bölgelerde yaşayan insanlar için bir yaşam garantisi durumundadır. Bütün bunlara rağmen sulak alanların değerinin farkına varılması zaman almıştır. Yine de birçok ülkede sulak alanlar yeteri derecede korunamamaktadır. Dünyadaki bütün ekosistemler gibi sulak alanlar da toprak, su, canlılar ve besin maddelerinden oluşan fiziksel, kimyasal ve biyolojik elemanların uyumlu birleşimidir. Bu elemanların birbirleriyle olan etkileşimi, sulak alanların biyolojik çeşitliliğini ortaya çıkarır. Özellikle su kuşları için hayati bir öneme sahip olan sulak alanlar, bu hayvanların üreme, barınma ve beslenme yerlerini oluşturur. Buradan yola çıkılarak, bundan tam 23 yıl önce, İran'ın Ramsar kentinde, o güne kadar hastalık taşıyan sivrisineklerle habitat olan, ulaşılmaz, verimsiz hatta kurutulmaları gereken bataklık alanlar gözleriyle bakılan sulak alanlar, değerlendirilmeye ve "üretken ekosistemler" olarak koruma altına alınmaya hak kazandılar.

## Sultansazlığı'nın İçinde Bulunduğu Tehlikeler

Develi Projesi adı altında yürütülen çalışmada Sultansazlığı'nın, bir kanallar sistemi ile baştanbaşa sarılarak kurutulması amaçlanmıştır. Proje kapsamında açılması öngörülen kanalların bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı hiç yapılmamış, bir kısmı da yarım bırakılmıştır. Uzun araştırmalar sonucunda alandaki ekosistemlerin devamlılığı için Yay Gölü'ndeki su kodunun minimum 1071 metre olması gerektiği belirlenmiştir. Bunu sağlamak amacıyla Yay Gölü'ne bir düzenleme savaşı inşa edilmiş, ancak zeminin yumuşak ol-

1971 yılında imzalanan Ramsar Sözleşmesi'ne göre sulak alanlar: "Doğal veya suni, daimi veya geçici, suyu akan ya da durgun, tatlı, acı veya tuzlu, gelgit bölgelerinde suların çekildiği dönemlerde su seviyesi altı metreyi aşmayan deniz kesimlerini de kapsayan bütün bataklık, turba ve suyla kaplı alanlar" olarak tanımlandı. Sulak alanların gerçek anlamda uluslararası nitelik taşıyan ekosistemler olmaları, bu alanların etkin olarak korunması için, devletler arasında işbirliğini zorunlu kılmıştır. Ramsar Sözleşmesi, sulak alanların ve bu alanlarda yaşama ortamı bulan canlıların korunması için, uluslararası düzeyde işbirliğini sağlayacak bir adımdır. Sözleşme 21 Aralık 1975'de yürürlüğe girmiştir. Ramsar Bürosu merkezi İsviçre'nin Gland kentindedir. Sözleşmede imzacı tarafların kabul ettiği başlıca taahhütler şöyledir:

"Kendi topraklarında, uluslararası önemdeki sulak alan listesine alınabilecek olan sulak alanları belirlemek"; "listelerindeki sulak alanların korunmasını teşvik amacı ile planlamaya geçmek; uygulamasını ve topraklarındaki sulak alanların akılcı şekilde kullanılmasını sağlamak". Ramsar Sözleşmesi'nin amacı sulak alanların zarar görmesini ve kaybını önleyerek, etkili korunmasını sağlayacak tedbirleri almaktır. Bu amaç kapsamında Sözleşme, katılımcı devletlerin ulusal sınırları içindeki sulak alanların korunması

masını nedeniyle savağın bir miktar çökmesi üzerine göl, kuruma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu su kodu ve üzeri, gölün kuzeyindeki köylerde yaşayan vatandaşlarca "tarlaları su altında kalıyor" gerekçesiyle onay görmemiştir. Buna karşın birkaç yıl süren kuraklık esnasında bu arazilerin tarıma elverişli olmadığı vatandaşlarca da anlaşılmıştır. Daha sonra su kodunun düşmesi üzerine Yay Gölü'ne tatlısu getirilmesine başlanmış, ancak TTKD, bu durumun, gölün tuzluluğunu ve dolayısıyla da ekosistemi etkileyeceğini belirlemiş ve bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Buradan anlaşıl-



için "genel hükümler", ulusal sınırlar içinde bulunan fakat "uluslararası öneme sahip sulak alanlar" listesinde yer alan sulak alanlar için de "özel hükümler" getirmiştir. Taraf ülkeler, topraklarındaki sulak alanların korunmasını, listeye dahil olsun olmasın, sağlamak zorundadırlar. Ramsar Sözleşmesi, bu işbirliğinin gerekliliğine inanan 52 ülke tarafından 28 milyon hektarı aşan 420 civarında alanın korunmasını sağlamaktadır.

Türkiye, palearktık kuş göç yollarının üzerinde olması, dünyadaki dört hareket kolundan ikisini bulundurması nedeniyle sınırları içinde barındırdığı 26 adet uluslararası öneme sahip sulak alanla; bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden 22 yıl sonra 29 Aralık 1993'te Sultansazlığı, Burdur Gölü, Göksu Deltası, Seyfe Gölü ve Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı ile bu sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşmenin usul ve kapsamına bağlı olarak gereklerinin yerine getirilmesini izlemek üzere bir "Ulusal Ramsar Komitesi" kurulması gündeme gelmiş ve gerekli toplantılar Çevre Bakanlığı bünyesinde, geçtiğimiz Mart ayında gerçekleştirilmiştir.



Kullukh  
Tarla kusu

lacağı üzere alan için en önemli tehlike; ekosistemler zincirini etkileyecek suni oluşumların, sonuçları düşünülmeden uygulanmasıdır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, alanın çeşitli yerlerinde kontrolsüzce bimis çıkarılmasıdır. Pomza taşı ya da topuk taşı olarak da bilinen bu maddenin yöredeki dağlık kesimlerden elde edilmesi, ornitolojik açıdan en az olumsuzlukla sonuçlanabilecekken halen Sultansazlığı çevresinden çıkarılmaktadır.

Bunun dışında yörede halen kaçak avcılık devam etmektedir. Son derece özverili çalışan orman işletme görevlileri yetersiz donanım ve personel eksikliği nedeniyle, korumada etkisiz kalmaktadırlar. Yırtıcı kuşları yakalamak ve ticaretini yapmak için bölgeye başta Araplar olmak üzere yabancılar gelmekte ve korucuların telsiz, araç noksanlığı dolayısıyla bu konuda caydırıcılık sağlanamamaktadır.

Ornitoturistik amaçlı kuş gözlem gezilerinde, Avrupa'nın başka hiçbir ülkesinde benzer davranışlara izin verilmezken, kuşların son derece hassas olduğu kuluçka mevsiminde gelen yabancı turistler hiçbir denetime tabi tutulmadan kuluçka alanlarına girebilmektedirler.

Yöre halkına önemli bir ekonomik gelir sağlayan saz kesimi, nadiren de olsa kuşların kuluçka mevsiminde yapılabilmektedir. Bazı yıllar görülen sazlık yangınları da telafi edilemez ağır sonuçlar doğurmakta ve Tabiatı Koruma Alanı olarak belirlenen 17 200 hektarlık alanın sınırları yetersiz kalmaktadır.

## Yapılması Gerekenler

Alanda açılan sayısız drenaj kanalı, mevcut ekosistemlerde birtakım yeni oluşumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Develi-Yeşilhisar karayolunda bulunan kanal 2, bunlardan birisidir. Yay Gölü'nde sonlanan bu kanal ile sözkonusu karayolu arasında yaklaşık sekiz km'lik bir mesafe vardır. 1993 yılı Temmuz ayında bu kanalda 3000 kadar küçük akbalıkcıl ve 1000 kadar balaban ve gece balıkcılı birarada gözlenmiştir. Bunlar gerçekten de inanılması güç rakamlardır. Koruma alanı sınırları dışında kaldığı için herhangi bir denetime tabi tutulmayan bu bölgede, bahar ve yaz aylarında kanal içerisinde üreyen sakarmekelerin yumurtalarının toplanması, kış aylarında ise kaçak avcılık faaliyetleri ve tabancalarını kanal boyunca sakince uçmakta olan martılar üzerinde deneyen insanlara da birçok kez rastlanmıştır. Kış aylarında ördek ve yağmurecunların binlercesinin toplanma alanı olan Yay Gölü'nün kuzey kıyısına tek giriş noktası konumundaki bu kanalın denetim altında tutulabilmesi amacıyla, Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından buraya bir koruma istasyonu yapılması gerekmektedir.

Bir başka önemli nokta, göl seviyesinin birkaç cm düşmesiyle tonlarca suyun tahliye edilerek Yay Gölü'nün sınırlarının küçülmesine yol açan kanal 2 sonundaki düzenleme savağının devamlı kontrol altında tutulması gerekliliğidir. Stratejik açıdan bu noktaya inşa edilecek bir koruma istasyonu her iki amaca uygun olacağından istenen korunma ve verimlilik sağlanacaktır.

Yörede yaşayan vatandaşlara, zaten verimliliği oldukça düşük olan bu topraklarda tarım yapmaya çalışmak yerine; alanın foto-safari ve ornito-turizm potansiyelinden yararlanmanın daha uygun olduğu açıklanmalıdır. Ayrıca halıcılık ve

sazlardan süs eşyası yapımı gibi, yöreye özgü sektörlerin geliştirilmesi amacıyla, alternatif ekonomik getirisi olan çalışma alanları anlatılmaktadır. Ovalık kesimde jeolojik müdahalelere bir an önce son verilmelidir. Koruma alanının sınırları bütün ekosistemi kapsayacak şekilde genişletilmeli ve tüm alan üzerinde etkili denetim sağlanmalıdır. Bu bağlamda koruma ile yükümlü kuruluşlara gerekli araç, telsiz ve personel en kısa zamanda sağlanmalıdır. Alanın stratejik noktalarına çeşitli kuşgözlem kuleleri kurulmalı, buralara ulaşımında kuşların insan varlığından etkilenmemesine son derece özen gösterilmelidir.

Sultansazlığı, atlatmış olduğu birçok badireden sonra bugün hâlâ gelecek için umut verici özelliğini korumaktadır. Ancak bundan sonra alanda tek bir çivi bile çakılmadan önce, yöreyi ve özelliklerini iyi bilen kişilerce, gerçekleştirilecek faaliyetin çevresel etki değerlendirmesi yapılmalıdır. Bunun en önemli nedeni küresel önemdeki bu sulakalanımızdan sadece burada yaşayan insanlarımızı ya da bütün ülkemize karşı değil, bütün insanlığa karşı sorumlu olmamızdır. Bu amaçla yöre halkına, içiçe buldukları biyolojik kitle ve bunun birincil göstergesi kuşlar ile, koruma-kullanma dengesinin bilincinde olarak yaşamalarının gerekliliği iyice anlatılmalıdır. Bunun ilk basamağını ise, yörede yabancı ve yerli turistlere rehberlik yapanlara doğa korumacılığı eğitimi verilmesi oluşturmaktadır.

### Kaynaklar

- Avcakaya R., Barış S., Bilgin Ç. Sultansazlığı Koruma Projesi Sonuç Raporu, Ankara 1983.
- Aykulu G. Sultansazlığı'nda Limnolojik Bir Araştırma, 1961.
- Ayvaz Y., The Watertowl of Sultansazlığı.
- Bilgin Ç., Avcakaya R. Sultan Marthes, A Challenge for Naturalists, Ankara 1993.
- IUCN/WWF - Sultansazlığı Koruma Projesi 1. Araraporu.
- Gür M., Dergöç M., Güner I. Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı Ön Etüd Raporu, OGM 1987.
- Kızroğlu I., Turan L., Erdoğan A. Sultansazlığının Eko-Ornitolojisi ve Son Durumu, H.Ü. Eğit. Fak. Dergisi, sayı: 7, 1992.
- Matthews G.V.T. (Çvr. Ayşe Çulcuoğlu), Kayseri İli Sultansazlığı Sulaksahası Raporu, Dr. Bak. M.P.A.G.M. - Çevre Sorunları Dairesi Başkanlığı.
- Özcelik M.F. Küresel Önemdeki Doğa Rezervimiz Sultansazlığı'nda Avifauna Tesbit Çalışmaları Kayseri İli Çevre Sorunları Sempozyumu, 1994.
- Özsen U., Somuncu M., Tuncel H. Sultansazlığı Ekosistemi, A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Üy. Mer. Dergisi, 1993.
- Somuncu M. Develi Ovasındaki Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önemler, Türkiye 12. Jeomorfoloji Kurultayı, 1988.

Tabiat ve İnsan Dergisi, sayı: 11, 12, 17, 18, 25.



Bağrılık

